

Limitations in the Relationship between the Islamic Republic of Iran and the ASEAN Economic Zone

Ali Asghar Saraghi

Ph.D. Student in Military Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran.

Ruhollah Javanmardzadeh

Ph.D. Student in Military Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran.

Alireza Rah Chamani

Ph.D. Student in Military Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran.

Abstract

With the end of the Cold War, the process of regional integration entered a new stage. As economic activities took precedence over military actions and the concept of geoeconomics emerged, most regional agreements have been defined in terms of mutual economic cooperation. This study aims to analyze and investigate the limitations in the relationship between the Islamic Republic of Iran and the Southeast Asian region (ASEAN). The research employs a descriptive-analytical method, with data collected from library sources and reliable online references. The ASEAN region has attracted global attention due to its geopolitical and geoeconomic strengths, including rapidly expanding markets and substantial financial capabilities. Meanwhile, the Islamic Republic of Iran, with its strategic location in the Persian Gulf basin and abundant energy resources, has acquired significant geo-economic importance. By leveraging these capacities and promoting regional integration and cooperation with ASEAN countries, Iran has the potential to achieve its political, economic, and cultural objectives in the region. However, to date, Iran has not succeeded in establishing effective regionalism or regional convergence to enhance its geopolitical power and influence economic and political policies within this region.

Keywords: Regionalism, Geoeconomics, Geopolitics, Iran, ASEAN Region

محدودیت روابط جمهوری اسلامی ایران با منطقه اقتصادی «آ.سه.آن»

علی اصغر سراقی

دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

روح الله جوانمرد زاده

دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

علیرضا راهچمنی

دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

چکیده

با پایان یافتن جنگ سرد، روند همگرایی منطقه‌ای وارد مرحله جدیدی شد. به علت اولویت یافتن فعالیت‌های اقتصادی بر اقدامات نظامی و بروز ایده ژئواکونومی بیشتر توافقات منطقه‌ای در قالب همکاری‌های متقابل اقتصادی تعریف شده است. این مقاله درصدد است تا محدودیت‌های ارتباط جمهوری اسلامی ایران و منطقه آسیای جنوب شرق «آ.سه.آن» را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده که با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و سایت‌های معتبر نسبت به جمع‌آوری اطلاعات اقدام گردیده است. منطقه «آ.سه.آن» به دلیل دارا بودن ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی، مرکز توجه جهانی قرار گرفته است. جمهوری اسلامی ایران به لحاظ قرار گرفتن در حوضه مهم خلیج فارس و دارا بودن منابع انرژی، علاوه بر اهمیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی اهمیت ژئواکونومیکی ویژه‌ای پیدا کرده است. جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با بهره‌مندی از این ظرفیت و با ایجاد همگرایی منطقه‌ای با کشورهای منطقه «آ.سه.آن» به اهداف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود دست یابد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش، جمهوری اسلامی ایران تاکنون در ایجاد همگرایی‌های منطقه‌ای به‌منظور دستیابی به قدرت ژئوپلیتیکی و تأثیرگذاری بر سیاست‌های اقتصادی و سیاسی در این منطقه موفق نبوده است.

کلیدواژه‌ها: منطقه‌گرایی، ژئواکونومی، ژئوپلیتیک، جمهوری اسلامی ایران، منطقه «آ.سه.آن»

مقدمه

اتحادیه «ASEAN» امروز سومین مرکز تجاری جهان و از بزرگ‌ترین شرکای تجاری چین، کشورهای منطقه پاسفیک و اتحادیه اروپا محسوب می‌شود. راهبرد اقتصادی «ASEAN» بر همگرایی و ارتقای رقابت‌پذیری اقتصادی اتحادیه تأکید دارد. روابط ایران و کشورهای جنوب شرق آسیا «ASEAN» یکی از موضوعاتی است که در ادبیات مربوط به بررسی سیاست خارجی ایران به صورتی گسترده مغفول مانده است. این در حالی است که در سال‌های گذشته کشورهای این منطقه چه به صورت مجزا و چه در قالب سازمان منطقه‌ای «آ.سه.آن» مراوداتی را با ایران در زمینه‌های دیپلماتیک، تجاری، اقتصادی و فناوری تجربه کرده‌اند. هرچند جنوب شرق آسیا به عنوان یک منطقه، مجموع کشورهایی که در شرق هند، جنوب چین، غرب گینه‌نو و شمال استرالیا قرار گرفته‌اند را در برمی‌گیرد، تنها اندونزی، مالزی، تایلند، سنگاپور، فیلیپین و برونئی که در سال‌های بعد چهار کشور ویتنام، میانمار، لائوس و کامبوج نیز اضافه شدند، در مناسبات بین‌المللی دارای اهمیت و اثرگذار بوده و جمهوری اسلامی ایران مناسباتی را با آن‌ها برقرار کرده است.

روابط بین‌الملل به عنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعاتی در علم سیاست، همواره تحت تأثیر عوامل مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی قرار دارد. جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک کشور با تاریخ و فرهنگ غنی، به دنبال گسترش روابط خود با کشورهای آ.سه.آن است؛ اما این روابط با چالش‌ها و محدودیت‌های متعددی مواجه است. با توجه به اینکه کشورهای مهمی مثل اندونزی و مالزی که عضو این اتحادیه هستند و نزدیکی دینی ایران با این کشورها، همچنین فشارهایی که از جانب غرب و کشورهای اروپایی و ایالات متحده آمریکا بر روی ایران در چند سال اخیر وجود داشته است، به نظر می‌رسد که این اتحادیه می‌تواند نقش مهمی در همکاری با ایران ایفا نماید و جایگزین کشورهای غربی در معاملات و فعالیت‌های اقتصادی شود. در این تحقیق سعی داریم تا ضمن بررسی روابط جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه «ASEAN» محدودیت‌های روابط با اتحادیه منطقه «آ.سه.آن» و راهکارهای لازم جهت کاهش این محدودیت‌ها و ارتقای سطح این روابط، ارائه شود.

۱. پیشینه پژوهش

در خصوص موضوع مذکور، تاکنون مقالات و تألیفاتی از سوی پژوهشگران و کارشناسان مربوط به رشته تحریر درآمده است که در این زمینه می‌توان به مواردی اشاره نمود:

کتاب اقتصاد سیاسی آسیای جنوب شرقی نوشته احمد موثقی در سال ۱۳۹۶، به بررسی روابط اقتصادی و سیاسی در کشورهای این منطقه می‌پردازد. نویسنده با تحلیل ساختارهای اقتصادی، تأثیرات جهانی‌سازی و چالش‌های محلی، سعی در روشن‌سازی چگونگی تعاملات اقتصادی و سیاسی در آسیای جنوب شرقی دارد. همچنین، به بررسی نقش دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی در توسعه و تغییرات اقتصادی این کشورها می‌پردازد.

کتاب مالزی و استراتژی رشد نوشته بهزاد الصفی در سال ۱۳۹۵، به بررسی فرایند توسعه اقتصادی مالزی و استراتژی‌های مؤثر در این زمینه می‌پردازد. نویسنده با تحلیل سیاست‌های اقتصادی، برنامه‌های توسعه و نقش دولت در هدایت رشد اقتصادی، به بررسی عوامل موفقیت مالزی در تبدیل شدن به یکی از کشورهای نوظهور می‌پردازد. همچنین، کتاب به چالش‌ها و موانع موجود در مسیر رشد و توسعه پایدار نیز اشاره می‌کند و درس‌هایی برای کشورهای در حال توسعه دیگر ارائه می‌دهد.

کتاب منطقه‌گرایی در شرق آسیا انتشارات وزارت امور خارجه است که در سال ۱۳۹۶ انتشار یافت و نویسنده این اثر «کریستوفر دنت»^۱ با ترجمه زهره پوستین‌چی است که او به جهت‌گیری بنیادین منطقه‌گرایی شرق آسیا و تبیین فرایند منطقه‌گرایی جدید مبتنی بر طرح نظریه‌هایی است که نه تنها هدف آن توسعه همکاری‌های اقتصادی بین کشورهای منطقه است، بلکه زمینه لازم برای ظهور نیروها و فرایندها به وجود می‌آورد پرداخته است.

کتاب "ASEAN: A Very Short Introduction" نوشته «دیوید آلین»^۲ در سال ۲۰۲۳ انتشار یافت. این کتاب به بررسی تاریخچه، ساختار و عملکرد آ.سه.آن می‌پردازد. نویسنده به تحلیل چالش‌ها و دستاوردهای این سازمان در زمینه همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در منطقه جنوب شرق آسیا می‌پردازد.

1. Christopher M. Dent
2. David J. Allen

کتاب "The asean economic community: Acomperhensive guide" نوشته «واریوس آدورس» در سال ۲۰۲۳ انتشار یافت. این کتاب به بررسی تاریخیچه، ساختار و عملکرد آ.سه.آن می‌پردازد. نویسندگان به تحلیل چالش‌ها و دستاوردهای این سازمان در زمینه همکاری‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در منطقه جنوب شرق آسیا می‌پردازد.

کتاب "ASEAN: the challenge of change" نوشته «جی. سوریا» در سال ۲۰۱۸ انتشار یافت. این کتاب به بررسی تحولات اخیر در اتحادیه ASEAN و چالش‌هایی که این اتحادیه با آن مواجه است می‌پردازد. نویسندگان به تحلیل سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی کشورهای عضو و تأثیرات جهانی بر این اتحادیه توجه می‌کند.

همچنین با بررسی و جستجو در تحقیقات صورت گرفته موضوع فوق‌الذکر از سایت ایران داک مشخص گردید:

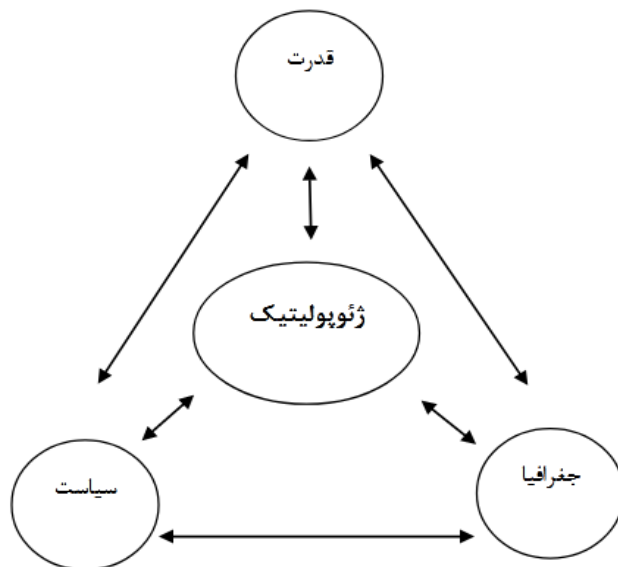
۱. پایان‌نامه با موضوع همگرایی منطقه‌ای و کارکرد نابرابر «اکو» و «آ.سه.آن»؛
۲. پایان‌نامه با موضوع سازمان منطقه‌ای «آ.سه.آن» و توسعه توریسم در کشورهای این سازمان؛
۳. مقاله با موضوع مشکلات انرژی کشورهای در حال توسعه (وجه نظر کشورهای «آ.سه.آن» در برنامه‌ریزی انرژی)؛
۴. مقاله با موضوع «آ.سه.آن» در گذر زمان، بررسی و مقایسه تطبیقی عملکرد تجاری اعضا، تاکنون به ثبت رسیده است.

به‌طور کلی، مقالات و کتب تألیف شده در راستای بیان محدودیت‌های روابط جمهوری اسلامی ایران با جنوب شرق آسیا نبوده است؛ اما اثر جامع و کاملی که کلیه ابعاد و زوایای موضوع مورد نظر را روشن نماید و مورد ارزیابی قرار دهد تاکنون تألیف نگردیده و تحقیق مذکور تلاش دارد تا خلأ مربوطه در این زمینه را پر نموده و ارزیابی دقیقی به‌عمل آید.

۲. مفهوم‌شناسی

ژئوپلیتیک: درک واقعیت‌های محیط جغرافیایی به منظور دستیابی به قدرت، به نحوی که بتوان در بالاترین سطح وارد بازی جهانی شد و منافع ملی و حیاط ملی را حفظ کرد (نوذری، ۱۳۹۹: ۲۶۶).

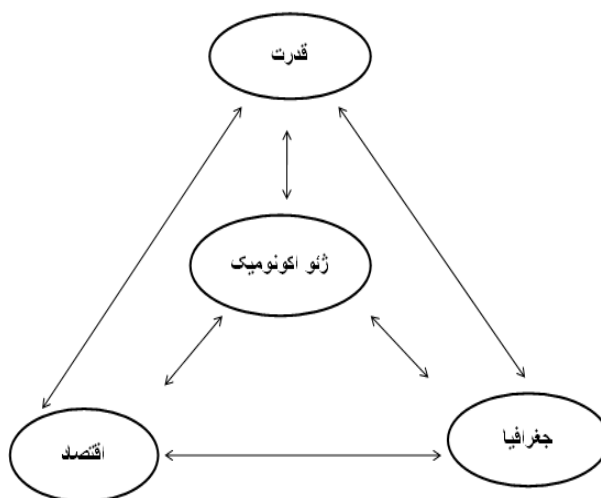

نمودار ۱: سه وجهی ژئوپلیتیک (حافظ‌نیا، ۱۳۸۴: ۳۸)

ژئواکونومی: از سال ۱۹۸۹ میلادی به بعد، ژئواکونومی یا جغرافیای اقتصادی در مرکز اهداف استراتژی‌ها قرار گرفت. هدف این واژه، دخل و تصرف در استراتژی‌های اقتصادی با بهره‌گیری از بستر ژئوپلیتیکی سنتی است. در این راستا منابع انرژی، خطوط انتقال انرژی و مراکز مصرف انرژی به عنوان اهداف استراتژی‌های اکونومی مورد توجه قرار گرفتند (واعظی، ۱۳۸۹: ۵۹۷).

به‌طورکلی ژئواکونومی از ترکیب سه عامل جغرافیا، قدرت و اقتصاد شکل گرفته است و به نظر می‌رسد سیاست که عاملی مهم در ژئوپلیتیک بوده، جای خود را به اقتصاد داده است. این موضوع به این معنا نیست که ژئواکونومی چیزی غیر از ژئوپلیتیک و یا در برابر ژئوپلیتیک

است بلکه ژئواکونومی جزئی از ژئوپلیتیک و یکی از اندیشه‌های ژئوپلیتیک در عصر حاضر است.

نمودار ۲: ژئواکونومی (عزتی، ۱۳۸۵: ۲۹)

منطقه‌گرایی: منطقه‌گرایی معادل کلمه لاتین رژیونالیسم است که از لغت region به معنای منطقه و پسوند ism که به معنای گرایش و اعتقاد ترکیب شده است مراد از این اصطلاح در ادبیات روابط بین‌الملل تشکیلات و اجتماعاتی است که مرکب از حداقل سه واحد سیاسی باشد (کاظمی، ۱۳۷۰: ۱۰۳).

منطقه‌گرایی معمولاً به سه صورت تجلی می‌یابد:

الف: سیستم‌های اتحاد نظامی مانند ناتو؛

ب: اتحادیه‌های اقتصادی مانند اتحادیه اروپا؛

ج: گروه‌بندی‌های سیاسی از قبیل اتحادیه عرب.

جمهوری اسلامی ایران: «ایران» به معنی سرزمین آریاییان است. از دید سیاسی، این نام به کشوری داده می‌شود که در جنوب باختری آسیا واقع است. در آن بخش از گیتی که اصطلاحاً خاورمیانه خوانده می‌شود. ایران با گستره‌ای برابر با ۱,۶۴۸,۱۹۵ کیلومتر مربع از شمال به

دریای خزر و جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان و نخجوان؛ از شرق به افغانستان و پاکستان؛ از غرب به ترکیه و عراق و از جنوب به خلیج فارس دریای عمان و گوشه شمال باختری اقیانوس هند محدود است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۷۷).

موقعیت جغرافیائی ایران نشان می‌دهد که تمام خاک کشور در منطقه معتدله کره زمین واقع شده و به این دلیل که موقعیت ریاضی یک کشور بر روی کره زمین دوری و نزدیکی آن از خط استوا یکی از عوامل تعیین‌کننده وضعیت آب و هوایی یک کشور است.

ایران اگرچه از اقیانوس‌ها و دریا‌های بزرگ فاصله دارد ولی در دو سوی شمال و جنوب به دریا منتهی می‌شود. از طرف شمال با دریای خزر به‌عنوان بزرگ‌ترین دریاچه بسته جهان همسایه است، ارتباط دریایی از طریق این دریاچه با روسیه، قزاقستان و ارتباط دریایی و زمینی با جمهوری‌های آذربایجان و ارمنستان و ترکمنستان از اهمیت خاصی برخوردار است. از طرف جنوب ایران از طریق خلیج فارس و دریای عمان با دنیای خارج ارتباط دارد و بیش از ۸۰ درصد واردات و ۹۵ درصد صادرات ایران از طریق این منطقه صورت می‌پذیرد. علاوه بر آن خزر و خلیج فارس دو منبع اقتصادی و تأمین انرژی ممتاز در جهان محسوب می‌شوند. اهمیت جایگاه ایران در نظریات ژئوپلیتیک عمدتاً ناشی از این واقعیت است که این کشور از طریق خلیج فارس و دریای عمان به دریای آزادراه دارد و دارای موقعیت گذرگاهی است و علاوه بر اینکه بخش‌های شمالی ایران جزو سرزمین قلب محسوب می‌شده، فلات ایران نیز نقش حاشیه‌ای سرزمین قلب را داشته است. در نظریه قدرت دریایی ماهان جایگاه ایران به لحاظ ژئوپلیتیک به دلیل داشتن تنگه هرمز از یک موقعیت گذرگاهی برخوردار بوده و نسبت به کشورهای مجاور خود دارای یک موقعیت برتر است. از دیدگاه اسپایکمن؛ سواحل ایران در خلیج فارس و تنگه هرمز در موقعیت ریملند واقع شده است و امکان برخورد دو قدرت بزرگ و بحری را فراهم می‌کند. کشور ایران دارای سه امتیاز موقعیتی است؛ اولاً این کشور متصل به موقعیت بزرگ اوراسیا است. ثانیاً، به سبب دارا بودن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان عمل از موقعیت بحری برخوردار است، ثالثاً به لحاظ در اختیار داشتن تنگه هرمز دارای موقعیت گذرگاهی است (آسایش، ۱۳۸۹: ۳).

انجمن ملل آسیای جنوب شرقی «آ.سه.آن»

اتحادیه جنوب شرق آسیا در اوت ۱۹۶۷ میلادی به دنبال خروج نیروهای نظامی انگلیس از پایگاه‌های خود در منطقه جنوب شرق آسیا و در بحبوحه جنگ ویتنام با حمایت‌های دولت آمریکا در زمان رئیس‌جمهوری لیندن جانسون و به خاطر نگرانی شدید از سقوط کشورهای آسیایی به دامان کمونیسم، تأسیس شد. عوامل فوق‌الذکر انگیزه اصلی سران کشورهای اندونزی، مالزی، فیلیپین، تایلند و سنگاپور برای صدور اعلامیه بانکوک در سال ۱۹۹۷ بود. با صدور این اعلامیه اتحادیه مزبور تشکیل گردید و کشور برونی نیز پس از کسب استقلال به این اتحادیه پیوست. البته پیش از پیدایش «آ.سه.آن» نهاد دیگری در منطقه به نام «جامعه جنوب شرقی آسیا» (آسا) وجود داشت (امیدی، ۱۳۸۸: ۵۵).

در سال ۱۹۸۴ به تدریج برخی دیگر از کشورهای منطقه نیز به اتحادیه پیوسته بودند، مثل برونی و برمه. در حال حاضر کشورهای سنگاپور، فیلیپین، مالزی، اندونزی، تایلند، برونی ویتنام، لائوس، کامبوج و میانمار اعضای «آ.سه.آن» را تشکیل می‌دهند.

کشورهای عضو «آ.سه.آن» در مجموع حدود ۶۳۰ میلیون نفر جمعیت و ۵/۴ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارند. نژاد پولینزی که حدود نیمی از سکنه این منطقه را تشکیل می‌دهد اکثراً در اندونزی مالزی و فیلیپین اقامت دارند. نژاد سیتو - تبتی در میانمار، تایلند و لائوس و نژاد مون - خکر در شبه‌جزیره هند، چین و به‌ویژه کامبوج پراکنده‌اند. نژاد چینی در کل منطقه پراکنده است و نقش مؤثری در اقتصاد منطقه ایفا می‌کند، به‌خصوص در سنگاپور مالزی و تایلند تعداد بسیار زیادی چینی اقامت دارند تعداد هندی‌ها به‌مراتب کمتر بوده و اکثراً در سنگاپور مالزی و میانمار زندگی می‌کنند (خوش‌هیکل آزاد، ۱۳۹۳: ۳۳).

از عوامل بین‌المللی که در منطقه‌گرایی در جنوب شرق آسیا در سال‌های پس از جنگ دوم جهانی مؤثر بود می‌توان به عوامل مهمی چون جنگ سرد و تأثیر قدرت‌های بزرگ بر منطقه و رشد منطقه‌گرایی در جهان اشاره نمود. بعد از جنگ دوم جهانی و شروع جنگ سرد، قاره آسیا صحنه رقابت برای نفوذ دو بلوک ایدئولوژیک یعنی کمونیسم و کاپیتالیسم گردید (کاظمی، ۱۳۷۰: ۱۹۴). از آنجاکه سازمان ملل متحد از همان آغاز کار برای برخورد با

مسائل کشورهای جهان سوم در آسیا ناتوان دیده شد زمینه برای گسترش بیش از پیش تضاد و مسابقه دو ابرقدرت فراهم گردید. احساس خطر غرب و به اصطلاح جهان آزاد از افتادن کشورهای نسبتاً ضعیف آسیایی در دامان کمونیسم از طریق شورش‌های توده‌ای داخلی و یا دخالت مستقیم اتحادیه شوروی سبب آن شد که با فراهم آوردن زمینه‌های اتحاد و وحدت منطقه‌ای از طریق پیمان‌های دفاعی، اقتصادی و سیاسی مناطق حائلی در دوردور مرزهای شوروی به وجود آید. پس از نفوذ کمونیسم به چین و حمله کره شمالی به کره جنوبی اوج‌گیری نهضت‌های کمونیستی در هند و چین، پا گرفتن احزاب کمونیست در فیلیپین، مالایا برمه و ...، غرب خود را در برابر شوروی غافلگیر یافته و درصدد ایجاد کمر بند استراتژیکی در راستای سیاست تحدید کمونیسم برآمد و از این زمان پیمان‌های دوجانبه مثل پیمان با کره جنوبی تایوان فیلیپین و ... و سپس پیمان‌های چندجانبه در جهت ایجاد همین کمر بند شکل گرفتند و بدون شک نقش قدرت‌های بزرگ در گرایش کشورهای منطقه جنوب شرق آسیا به همگرایی منطقه‌ای قابل انکار نیست. رد پای ابرقدرت‌ها در تمامی تحولات مهم منطقه مؤید این تأثیر تردیدناپذیر است. در همین سال‌ها، یعنی سال‌های پس از جنگ تلاش دیگری به آرامی زمینه‌های تمایل کشورها به همکاری‌های منطقه‌ای را در جنوب شرق آسیا فراهم می‌کرد. در سال ۱۹۵۳ قطعنامه ملل متحد تصریح کرد کشورهایی که به اندازه کافی توسعه نیافته‌اند حق دارند از منابع و ثروت‌های طبیعی خود استفاده نمایند. در سال ۱۹۵۵ کنفرانس آسیایی آفریقایی بان دوگ ضمن محکوم کردن استعمار و استثمار مناطق مختلف کره زمین توسط قدرت‌های بزرگ فاش ساخت که اصول بسیار والایی که ده سال پیش از آن راجع به توسعه در اساسنامه سازمان ملل متحد آمده بود، به باد تمسخر گرفته شده است. اتحادیه اروپا و آ.سه.آن از نمونه‌های بارز و موفق همکاری منطقه‌ای هستند که اولی با اهداف صرفاً اقتصادی شروع و به تدریج در مسائل سیاسی نیز وارد شد. در حالی که دومی اهداف سیاسی و امنیتی را دنبال نمود. ولی بعداً همکاری‌های اقتصادی را محور کار خود قرار داد. منافع مشترک مهم‌ترین عامل همکاری منطقه‌ای است و وابستگی متقابل کشورهای یک منطقه به گونه‌ای است که ضامن حفظ منافع فراوان اقتصادی برای کل منطقه خواهد بود. بنابراین

می‌توان نتیجه گرفت زمینه‌های اصلی نیل به همگرایی در منطقه جنوب شرق آسیا در سال‌های اولیه دهه هفتاد سیاسی و به خاطر هراس از گسترش کمونیسم بوده است. این همگرایی کم‌کم جنبه‌های غیرسیاسی مثل اقتصادی فرهنگی و اجتماعی را نیز در بر گرفته و تبدیل به یک همکاری موفق در تمامی زمینه‌ها گردید که نقطه اوج آن تشکیل اتحادیه ملل جنوب شرق آسیا یا «آ.سه.آن» است (خوش‌هیکل آزاد، ۱۳۹۳).

ساختار اجرایی اتحادیه «آ.سه.آن» یک اتحادیه دولتی غیردولتی بوده و دارای ۵ اجلاس، ۲۱ کمیته، ۷۷ گروه و ۷ دبیرخانه، ۸ کمیته فرعی ۲۰ گروه کاری؛ گروه هماهنگ‌کننده و ۳ گروه کارشناسی است. بالاترین رکن تصمیم‌گیرنده این اتحادیه اجلاس سران است که سیاست‌های کلی را وضع و تدوین کرده و خطوط محوری فعالیت کمیته‌ها و دیگر ارگان‌های اتحادیه را مشخص می‌کند و اجلاس سران از سال ۱۹۹۲ هر سه سال یک‌بار برگزار می‌شود. مجری خط‌مشی‌های کلی سران را اجلاس وزرا بر عهده دارد و مجری برنامه‌ها نیز کمیته‌های «آ.سه.آن» هستند که به دو گروه تقسیم می‌شوند. گروه اول کمیته‌های تخصصی شامل، بودجه تحقیق، دارایی و بانکداری کشاورزی و محصولات غذایی و جنگل، صنعت و معدن و انرژی حمل‌ونقل و ارتباطات تجاری و جهانگردی، علم و تکنولوژی، توسعه اجتماعی، امور فرهنگی آموزشی و مبارزه با مواد مخدر است. گروه دوم کمیته‌های «آ.سه.آن» را، یازده کمیته تشکیل می‌دهند که در کشورهای ثالث یا غیر عضو تشکیل شده‌اند و در کشورهای آلمان، بلژیک، نیوزلند، سوئیس، انگلیس، کانادا، فرانسه، ژاپن، آمریکا و استرالیا قرار دادند (پوستین‌چی، ۱۳۹۶: ۲۵۶).

به‌طور کلی تشکیل «آ.سه.آن» بستر سیاسی و ثبات و آرامش لازم برای انجام فعالیت‌های اقتصادی را در کشورهای عضو فراهم نمود که در سایه ثبات و امنیت به دست آمده است. هر یک از این کشورها به‌تنهایی توانسته‌اند رشد اقتصادی بالایی را به دست آورند براین اساس نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و همچنین نرخ رشد صادرات تعدادی از این کشورها طی دو دهه اخیر بالاتر از نرخ رشد جهانی و کشورهای در حال توسعه بوده است (امیدی، ۱۳۸۸).

ویژگی‌های استراتژیک منطقه «آ.سه.آن»

شناخت استراتژی‌های «ASEAN» به دلیل موقعیت جغرافیایی استراتژیک و جمعیت بالای این منطقه، به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به تنوع فرهنگی و دینی کشورهای عضو و وجود بازارهای بزرگ، این شناخت می‌تواند به کشورها کمک کند تا از فرصت‌های تجاری بهره‌برداری کرده و روابط دیپلماتیک مؤثرتری برقرار کنند. همچنین، آ.سه.آن به‌عنوان یک بلوک اقتصادی می‌تواند به تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و مقابله با چالش‌های جهانی، ازجمله رقابت‌های اقتصادی و امنیتی، کمک کند. در نتیجه درک استراتژی‌های این سازمان، به کشورها امکان می‌دهد تا در برابر تحولات بین‌المللی به شکل مؤثرتری واکنش نشان دهند و از پتانسیل‌های موجود بهره‌برداری کنند.

۱. یکی از کانون‌های اقتصاد بین‌الملل کشورهای عضو «آ.سه.آن» است که در مجموع حدود ۶۳۰ میلیون نفر جمعیت و ۵/۴ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارند. در میان کشورهای «آ.سه.آن» برونئی، مالزی و اندونزی دارای ذخایر قابل‌توجه نفت و گاز و کشورهای فیلیپین، سنگاپور و تایلند واردکننده این مواد هستند (امیدی، ۱۳۸۸: ۵۶).

۲. قطب جمعیتی جهان اسلام: جنوب و شرق آسیا یا آسیای جنوب شرقی یکی از مناطق بسیار مهم و استراتژیک جهان به شمار می‌آید. از نظر فرهنگی، جنوب شرق آسیا محل حضور و فعالیت جدی ادیان و آیین‌های مختلف است. آسیای جنوب شرقی محل سه دین یا سه تفکر مهم است و از نظر فرهنگی منطقه‌ای بااهمیت برای ما به شمار می‌آید. حضور مسلمانان فرهیخته، معتقد و به‌روز در این کشورها بسیار فعال است. هم‌اکنون قریب به ۳۰۰ میلیون مسلمان عمدتاً با فرهنگ و زبان مالایی در سه کشور با اکثریت مسلمان یعنی اندونزی (۹۰ درصد)، مالزی (۶۰ درصد)، برونئی (۹۰ درصد) و همچنین به‌صورت اقلیت در دیگر کشورهای منطقه جنوب شرق آسیا همانند، تایلند، فیلیپین، سنگاپور، برمه و چند کشور دیگر منطقه به‌صورت اقلیت از ۱۰ تا ۲۰ درصد سکونت دارند (امیدی، ۱۳۹۵: ۹۹).

۳. بازار مصرف: شرق آسیا یکی از بزرگ‌ترین نواحی است که دارای بالاترین نرخ رشد اقتصادی در دنیا بوده که این ظرفیت بسیار مناسبی برای حضور بیشتر ایران در این نقطه جهان است. با توجه به سیاست نگاه به شرق ایران، گسترش روابط با کشورهای شرق آسیا از جمله اهداف راهبردی سیاست خارجی است. بنابراین این نقطه از مهم‌ترین مراکز اقتصادی در دنیا بوده که این ظرفیت بسیار مناسبی برای حضور بیشتر ایران در این نقطه جهان است.

۴. بزرگ‌ترین آبراه بین‌المللی و خطوط انتقال کالا و انرژی: تنگه مالاکا، باریکه‌ای آبی است به طول ۸۰۰ کیلومتر که بین شبه‌جزیره مالزی و جزیره اندونزیایی سوماترا واقع شده است. این تنگه از دیدگاه اقتصادی و راهبردی، یکی از مهم‌ترین آبراه‌های کشتیرانی دنیا محسوب شده و با آبراه‌هایی مانند کانال سوئز و پاناما قابل مقایسه است. زیرا تنگه استراتژیک مالاکا دو اقیانوس هند و آرام را به یکدیگر متصل می‌کند. اتصال این دو اقیانوس به معنای مربوط ساختن پرجمعیت‌ترین کشورهای دنیا یعنی چین هند و اندونزی است. هم‌اکنون بیش از نیمی از کل تجارت جهانی نفت از این تنگه می‌گذرد (اصفهان، ۱۳۹۲).

۵. محل رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی: در پی تحولات نظام بین‌المللی و با توجه به ویژگی‌های اقتصادی سیاسی و امنیتی منطقه به‌ویژه تلاقی سیاست‌های سه قدرت بزرگ آمریکا چین و ژاپن، به نظر می‌رسد که مرکز ثقل استراتژیک جهان در حال انتقال به منطقه هند و آسیای پاسفیک است. در حال حاضر ماهیت روابط در حوزه اقیانوس آرام براساس همکاری توأم با رقابت استوار است.

ویژگی‌های استراتژیک جمهوری اسلامی ایران

شناخت استراتژی‌های ایران به‌دلیل موقعیت جغرافیایی ویژه، منابع طبیعی غنی و تأثیرات سیاسی و اقتصادی در منطقه و فرامنطقه از اهمیت بالایی برخوردار است. این شناخت به کشور کمک می‌کند تا در برابر چالش‌های بین‌المللی و تحولات منطقه‌ای به‌طور مؤثری

واکنش نشان دهد و از فرصت‌های تجاری و دیپلماتیک بهره‌برداری کند. همچنین، با توجه به تنوع فرهنگی و دینی در ایران و همسایگی با کشورهای مختلف، درک استراتژی‌های ایران می‌تواند به تقویت روابط منطقه‌ای و همکاری‌های اقتصادی کمک کند. در نهایت، این شناخت به ایران امکان می‌دهد تا در راستای تأمین منافع ملی و توسعه پایدار، سیاست‌های خود را بهینه‌سازی کند و در عرصه‌های جهانی نقش مؤثری ایفا نماید.

۱. اهمیت ژئوپلیتیکی ایران: با توجه به موفقیت خاص سوق‌الجیشی از دیرباز کشور ایران در صحنه جهانی از اهمیت خاصی برخوردار بوده و در طول قرون متمادی همواره به‌عنوان پل ارتباطی بین شرق و غرب مطرح بوده است؛

۲. موقعیت ژئواکونومیک ایران: نفت در خاورمیانه برای نخستین بار در ایران تولید شد. از آن زمان تاکنون بیش از یک‌صد سال می‌گذرد و میلیاردها بشکه نفت خام از میدان‌های نفتی ایران به‌دست‌آمده و به خارج رفته است؛ این صادرات عظیم نفت خام باعث گردیده است ایران در نظام بین‌الملل و روابط سیاسی بین‌المللی جایگاه ویژه‌ای به دست آورد. در ژئوپلیتیک انرژی جهان ایران از دو جهت در کانون توجه و مرکز تعاملات بین‌المللی قرار دارد: الف. موقعیت ژئوپلیتیک ایران و قرار گرفتن در بیضی انرژی جهان؛ ب. موقعیت ایران از لحاظ انتقال انرژی و نقش حیاتی این کشور در امنیت جهانی انرژی (مختاری هشی، ۱۳۸۹: ۱۱۵).

۳. نقش ایران در کریدور شمال و جنوب در شرایط کنونی یکی از شاخص‌های مهم تجارت بین‌المللی مسئله اقتصاد ترانزیت و درآمدهای حاصله از آن است و به مفهوم سهم شدن در بازار بین‌المللی حمل‌ونقل کالا و عبور از دروازه‌های تجارت بین‌الملل است. مسافت کریدور شمال و جنوب بالغ بر ۸۰۰۰ کیلومتر خواهد بود که از مسیر کانال سوئز ۴۰ درصد کوتاه‌تر و ۳۰ ارزان‌تر است. کریدور بین‌المللی حمل‌ونقل (شمال-جنوب) که در زمینه ترانزیت کالا بین کشورهای آسیایی و اروپایی به وجود آمده است، ارتباط ترانزیتی کشورهای شمال اروپا اسکاندیناوی و روسیه را از طریق

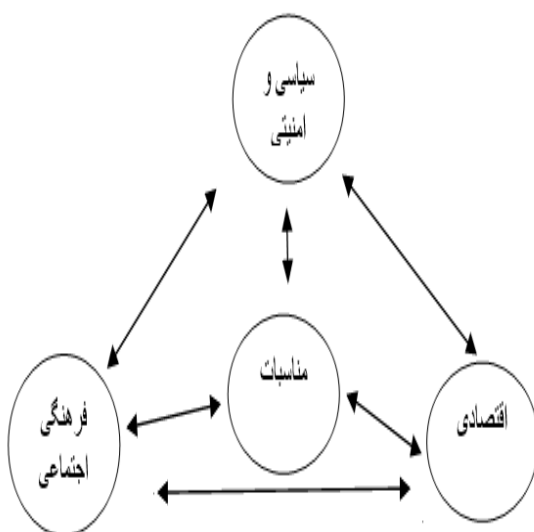
ایران با کشورهای حوزه خلیج فارس حوزه اقیانوس هند و جنوب شرقی آسیا برقرار می‌سازد؛

۴. قرارگیری در مجاورت تنگه هرمز و خلیج فارس یکی از دلایل اهمیت استراتژیک جمهوری اسلامی ایران وجود خلیج فارس و تنگه هرمز است (اسدی، ۱۳۸۱: ۵۵).

۵. جایگاه ایران در جهان اسلام از نظر فرهنگی و اعتقادی ایران در مرکزیت جهان اسلام قرار گرفته است، به‌طوری‌که در روند تحولات آینده جهان می‌تواند با بعضی از کشورهای منطقه نقش ارزنده‌ای را ایفا کند (اسدی، ۱۳۸۱: ۵۸).

۳. چهارچوب نظری پژوهش

با توجه به مطالب ذکر شده برای مناسبات جمهوری اسلامی ایران با «ASEAN» می‌توان سه شاخص سیاسی-امنیتی، اقتصادی و فرهنگی-اجتماعی را در نظر گرفت؛ از همین‌رو مدل زیر به‌عنوان مدل تحقیق طراحی و ارائه می‌گردد:

نمودار ۳: چهارچوب نظری پژوهش

۴. روش‌شناسی

نوع تحقیق کاربردی توسعه‌ای و روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری در این پژوهش عبارتند از: صاحب‌نظران در حوزه راهبردی، ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک به‌ویژه در حوزه جنوب شرق آسیا، دستگاه‌های کشوری و لشکری و مراکز دانشگاهی دارای مدرک دکتری و کارشناسی ارشد. بنابراین جامعه آماری این تحقیق با ویژگی‌های تعیین‌شده شامل ۱۳۰ نفر هستند که به علت تعدد آن‌ها و در دسترس نبودن همگی، اقدام به نمونه‌گیری شده و حجم نمونه با بهره‌گیری از فرمول کوکران به تعداد ۶۶ نفر تعیین گردید که به روش تصادفی ساده این نمونه‌گیری به عمل آمده است. روش‌های گردآوری اطلاعات مطالعه کتابخانه‌ای شامل آرشیوها و کتاب‌های تخصصی مرتبط و سایت‌های تخصصی و بررسی‌های میدانی شامل پرسش‌نامه است. برای تعیین روایی محتوایی از ضریب لاوشه استفاده شده است.

$$C.V.R = \frac{NE - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$$

C.V.R = ضریب لاوشه

Ne = تعداد متخصصینی که گزینه مهم و مرتبط را برای سؤال انتخاب کرده‌اند

N = تعداد کل متخصص

با توجه به اینکه تعداد خبرگان و نظردهندگان برای این ارزیابی ۶۶ نفر بودند، برای روایی بالا، مقدار قابل قبول ضریب بالاتر از ۰/۷ مد نظر قرار گرفت در کل برابر محاسبات انجام‌شده، تمام ۱۲ گویه پرسش‌نامه تایید گردیدند؛ پس از تایید، عوامل پرسش‌نامه بین جامعه آماری ۶۶ نفر با مد نظر قرار دادن ویژگی‌های جامعه آماری توزیع گردید.

برای پایایی پرسش‌نامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ یک نوع ضریب پایایی است که نشان می‌دهد چگونه اجزای یک مجموعه به نحو مناسب به یکدیگر همبسته شده‌اند. هرچه آلفای کرونباخ به عدد یک نزدیک باشد پایایی بیشتر است. در این فرمول:

$$r_a = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum s^2 k}{\sum s_t^2} \right]$$

k = تعداد سؤال‌های پرسش‌نامه

$S^2 k$ = واریانس پاسخ‌های همه آزمودنی‌ها به سؤال k ام

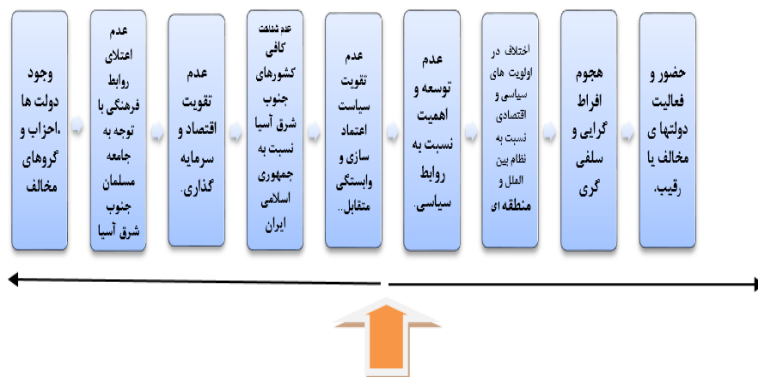
$S^2 t$ = واریانس جمع نمره‌های هر پاسخ‌گو

r_a = ضریب پایایی کرونباخ که باید بیشتر از ۰/۷۵ باشد.

جدول ۱: مقدار ضریب پایایی محاسبه‌شده

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
0.883	10

با توجه به اینکه مقدار ضریب آلفا کرونباخ به‌دست‌آمده بیشتر از ۰/۷۵ است، بنابراین گویه‌های پرسش‌نامه مورد استفاده از قابلیت اطمینان لازم برای ادامه تحقیق برخوردار بوده و در تحلیل داده‌ها از روش آمارهای توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است که در نهایت با استفاده از آزمون خی دو، تعیین سطح معناداری ضریب اطمینان ۹۵ با خطای حداکثر زیر ۵٪ عمده‌ترین عوامل محدودیت روابط ایران با کشورهای آ.سه.آن احصا شد.

شکل ۱: مهم‌ترین عوامل محدودکننده روابط ایران با منطقه اقتصادی «آ.سه.آن»

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی آماری و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده، ابتدا گزاره‌های اولیه در قالب پرسش‌نامه‌ای پنج گزینه‌ای پرسش‌نامه، اول تهیه و بین ۱۰ نفر از پاسخ‌دهندگان طی دو مرحله به شرح گام‌های زیر توزیع گردید. در گام اول در این پرسش‌نامه از پاسخ‌دهندگان درخواست شد که علاوه بر تأیید یا عدم تأیید درستی گزاره‌های معرفی شده، گزاره جدیدی که به نظرشان می‌رسد را پیشنهاد کنند و هم‌زمان نظر خود را در مورد ارزش و میزان تأثیر و اهمیت هر یک از گزاره‌های معرفی شده در مقابل آن درج نمایند که حاصل پرسش‌نامه مرحله اول از ۱۴ عامل مؤثر محدودکننده روابط بین ج.ا.ایران و کشورهای عضو آ.سه.آن تعداد ۱۰ عامل با توجه به ادبیات تحقیق و نظرات پاسخ‌دهندگان استخراج و مجدداً در پرسش‌نامه دوم جهت پاسخ‌گویی لازم در معرض نظرسنجی پاسخ‌دهندگان و استادان دانشگاه واقع شد که مورد تأیید قرار گرفت.

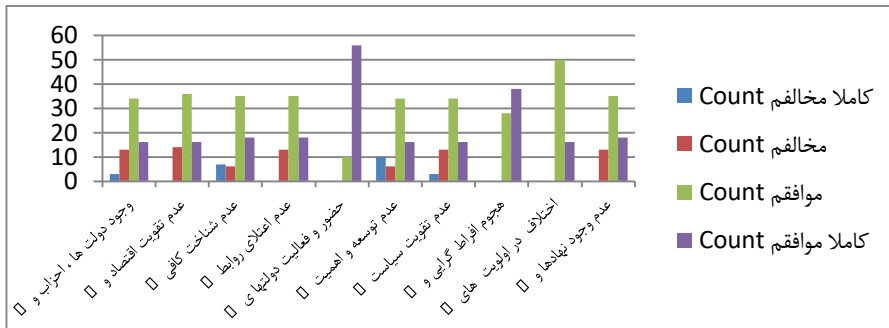
جدول ۲: لیست نمرات کسب‌شده

جمع	کاملاً موافق	موافقم	مخالفم	کاملاً مخالفم	
۶۶	۱۸	۳۵	۳	۰	عدم وجود نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای در جنوب شرق آسیا منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است
۶۶	۳۸	۲۸	۰	۰	اختلاف در اولویت‌های سیاسی و اقتصادی نسبت به نظام بین‌الملل و منطقه منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق شده است.
۶۶	۱۸	۳۵	۱۳	۰	هجوم افراط‌گرایی و سلفی‌گری در جنوب شرق آسیا منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق شده است.
۶۶	۱۶	۳۳	۱۴	۳	عدم تقویت سیاست اعتمادسازی و وابستگی متقابل منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق شده است.
۶۶	۱۶	۳۶	۱۴	۰	عدم تقویت اقتصاد و سرمایه‌گذاری در جنوب شرق آسیا منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است

حضور و فعالیت دولت‌های مخالف با رقیب در جنوب شرق منجر به روابط محدود ایران با کشورهای جنوب شرق شده است.	۰	۰	۱۰	۵۶	۶۶
عدم شناخت کافی کشورهای جنوب شرق آسیا نسبت به جمهوری اسلامی ایران منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است.	۷	۶	۳۵	۱۸	۶۶
وجود دولت‌ها احزاب و گروه‌های مخالف در کشورهای جنوب شرق آسیا منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است.	۳	۱۳	۳۴	۱۶	۶۶
عدم توسعه و اهمیت نسبت به روابط سیاسی با کشورهای جنوب شرق منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است.	۱۰	۶	۳۴	۱۶	۶۶
عدم اعتلای روابط فرهنگی با توجه به جامعه مسلمان جنوب شرق آسیا منجر به روابط محدود جمهوری اسلامی ایران با این کشورها شده است.	۰	۱۶	۳۵	۱۸	۶۶

جدول ۳: میانگین پاسخ‌های دریافتی پیرامون محدودیت روابط ایران با منطقه اقتصادی «آ.سه.آن»

سؤال	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10
Mean	3.08	3.58	3.24	2.95	2.85	3.85	3.08	2.97	3.03	2.95
N	66	66	66	66	66	66	66	66	66	66
Std. Deviation	0.686	0.498	0.432	0.793	0.965	0.361	0.686	0.894	0.679	0.793

نمودار ۴: نمودار میله‌ای پاسخ‌های دریافتی

از نگاه آماری در جدول (۱)، سه عامل در محدودیت روابط ج ایران با «آ.سه.آن» نسبت به بقیه عوامل دارای تأثیر بیشتری است، که به ترتیب عبارتند از:

۱. حضور و فعالیت دولت‌های مخالف یا رقیب در جنوب شرق آسیا «ASEAN»؛
۲. اختلاف در اولویت‌ها نسبت به نظام بین‌الملل و منطقه؛
۳. هجوم افراطی‌گری و سلفی‌گری در جنوب شرق آسیا.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

آنچه مسلم است، جمهوری اسلامی ایران با توجه به ظرفیت‌های خود توانسته است به‌عنوان کشوری مؤثر و مهم در منطقه غرب آسیا و عرصه بین‌الملل مطرح شود و از سوی دیگر کشورهای جنوب شرق آسیا که پس از رنسانس اقتصادی، خود را از وضعیت نابسامان و نامطلوب خارج نموده و به سطح بالای اقتصاد جهانی رسانده‌اند، توانسته‌اند از چنان اقتصاد قوی و تأثیرگذاری در سطح منطقه و جهان برخوردار گردند که اکنون با نام بره‌های آسیایی شناخته می‌شوند؛ اما با این وجود در طی سال‌های اخیر روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق آسیا «ASEAN» از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده است. روابط ایران با «ASEAN» با چالش‌ها و محدودیت‌هایی مواجه است. در این تحقیق سعی شد که عوامل محدودکننده روابط بین ایران با آ.سه.آن (سازمان همکاری‌های جنوب شرق آسیا) احصا گردد که نتایج به شرح زیر است:

الف. حضور و فعالیت دولت‌های مخالف یا رقیب در جنوب شرق آسیا: «آ.سه.آن» منطقه جنوب شرق آسیا به دلیل دارا بودن قلمرو آبی که میزبان خطوط دریایی استراتژیک و حیاتی برای ارتباطات جهان است و همچنین سرشار بودن از منابع انرژی جهان مانند گاز از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار گردیده است و از سوی دیگر پیشرفت و ثبات اقتصادی در جنوب شرق آسیا موجب آن شده است که یک‌پنجم تجارت جهانی در این منطقه صورت گیرد. البته ناگفته نماند ثبات و کاهش تنش در منطقه جنوب شرق آسیا که متأثر از روحیه همکاری و تعاون میان این کشورها بوده است بر اهمیت این منطقه بیش‌ازپیش افزوده است. در واقع وضعیت مثبت موجود حاصل تلاش‌های عملی فردی یا گروهی کشورهای جنوب شرقی آسیا در ساخت محیطی است که باعث کاهش تنش و تقویت همکاری گردیده است. ثبات منطقه‌ای از زمینه‌های لازم برای تعقیب استراتژی‌های بلندمدت اجتماعی سیاسی و اقتصادی را فراهم ساخته و در این امر موفقیت چشم‌گیری حاصل شده است. از همین رو، یکی از محورهایی که رقابت و فعالیت دو ابرقدرت مذکور آمریکا و چین را می‌توان حول آن مشاهده کرد، نزدیک شدن به «آ.سه.آن» به عنوان یکی از نیروهای تأثیرگذار در منطقه است. آمریکا به واسطه سابقه همکاری و روابط گسترده با کشورهای جنوب شرق آسیا و چین به عنوان قدرتی نوظهور که در کنار «آ.سه.آن» قرار دارد درصدد آن هستند که با فعالیت و توسعه حضور خود در کشورهای این منطقه از شرق آسیا سلطه و هژمونی خود را بر آنان تحمیل نمایند. از همین رو حضور فعالیت ایالات متحده آمریکا در جنوب شرق آسیا را می‌توان هم به عنوان مانع و هم به عنوان تهدید و فعالیت‌های جمهوری خلق چین را به عنوان مانع در توسعه روابط ایران با کشورهای جنوب شرق آسیا نام برد؛ چراکه حضور آمریکا در این حوزه از شرق آسیا به عنوان کشور مخالف با نظام جمهوری اسلامی ایران علاوه بر ایجاد موانع در توسعه روابط ایران با کشورهای جنوب شرق آسیا می‌تواند با تحمیل و دیکنه راهبردهای سلطه‌جویانه خود بر این کشورها زمینه تهدیداتی را هم فراهم آورد. از سویی دیگر چین که به عنوان قدرت نوظهور بزرگ اقتصادی در جهان مطرح شده است را باید رقیب اصلی ایران در توسعه مبادلات و تجارت با کشورهای جنوب شرق آسیا برشمرد.

ب. اختلاف در اولویت‌ها نسبت به نظام بین‌الملل و منطقه: بی‌شک یکی از مهم‌ترین چالش‌ها و مانع در راه توسعه روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق آسیا و اندونزی به اولویت‌های طرفین نسبت به نظام بین‌الملل و منطقه بازمی‌گردد. نوع نگاه جمهوری اسلامی ایران به منطقه و نظام بین‌الملل هنوز امنیتی است و اولویت‌های آن نسبت به نظام بین‌الملل و منطقه تقدم اولویت‌های سیاسی بر اقتصادی است؛ اما، این در حالی است که اولویت کشورهای جنوب شرق آسیا، رشد و توسعه اقتصادی است و به‌شدت نسبت به مسائل امنیتی حساس بوده و از آن‌گريزانند. در همین باب باید گفت انقلاب اسلامی، ایران شکل جدیدی از معادله قدرت را در سیاست بین‌الملل ایجاد نموده است. این امر براساس شاخص‌ها و نشانه‌های ایدئولوژیک و ساختار سیاسی جمهوری اسلامی سازمان‌دهی گردیده است. از سوی دیگر می‌توان بر این امر تأکید داشت که بسیاری از شاخص‌ها و نشانه‌های امنیت‌سازی در ایران واکنشی نسبت به تهدیدات بین‌المللی منطقه‌ای و داخلی محسوب می‌شود. به این ترتیب گفتمان امنیت‌محور جمهوری اسلامی ایران از یک‌سو مربوط به شاخص‌ها و نشانه‌های ساختاری-ایدئولوژیک آن بوده و از سوی دیگر می‌توان آن را واکنشی نسبت به تهدیدات متنوع امنیتی علیه جمهوری اسلامی ایران دانست. از همین‌رو در ذهنیت و ادراک ایرانیان، همواره جلوه‌هایی از تهدید و توطئه قدرت‌های بزرگ علیه ساختار سیاسی و اجتماعی ایران نهفته است. این ادراک در حوزه تحلیل گروه‌های اجتماعی نسبت به یکدیگر نیز مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر احساس تهدید، بخشی از واقعیت ذهنی و ادراکی جامعه ایرانی است که در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به دلیل مداخله مستقیم و غیرمستقیم قدرت‌های بزرگ در موضوعات سیاسی و امنیتی عینیت بیشتری یافته است و از سویی دیگر افزایش مطالبات گروه‌های سیاسی، تحرک و مشارکت فزاینده نیروهای سیاسی و ظهور برخی از تهدیدهای منطقه‌ای-بین‌المللی در زمره عوامل تشدیدکننده چنین نشانه‌هایی است.

ج. هجوم افراطی‌گری و سلفی‌گری در جنوب شرق آسیا و اندونزی: امروزه دامنه رشد نمونه‌های خشن افراط‌گرایی اسلامی در خاورمیانه، غرب آسیا و آفریقا محصور نمانده و دیگر مناطق جهان اسلام چون آسیای جنوب شرقی را نیز به سمت خشونت و افراط‌گرایی مذهبی تمایل پیدا کرده‌اند. بی‌شک اسلام رایج در این منطقه و ماهیت باورهای تاریخی ملت‌های این منطقه به دلیل سابقه و حضور طولانی جریان‌های دینی و مذهبی معناگرا و اخلاق محور همانند بودیسم، هندوئیسم و تصوف اسلامی آمیخته و مشحون از بردباری و تسامح بوده است. ظهور ده‌ها سازمان افراطی علی‌الظاهر اسلام‌گرا طی سال‌های اخیر در این منطقه، رشد تخریب چهره اسلام به‌ویژه ایجاد منازعات مذهبی (مانند اختلاف بین شیعه و سنی)، همچنین پیوستن صدها تن از جوانان مسلمان این منطقه از شرق آسیا به گروه‌های تروریستی داعش نمونه‌ای از قرائن و شواهد موجود برای اثبات این ادعاست. در واقع شدت موج افراط‌گرایی در جنوب شرق آسیا به اندازه‌ای بوده است که توانسته بسیاری از جریانات معتدل سنت‌گرا و صوفی مسلک کشورهای نظیر اندونزی که عموماً این جریانات با ماهیت ضد وهابی بوده‌اند را تحت تأثیر خود قرار دهد و آنان را به تغییر رویکرد از صوفی‌گری و اسلام اعتدالی به گرایش‌های سلفی و افراطی تشویق نماید تا جایی که هیچ‌گاه در این منطقه به قدر کنونی آمیخته و متأثر از تفکرات افراطی و سلفی و به‌ویژه وهابیت نبوده است. دامنه افراط‌گرایی مذهبی تا حد ورود به بدنه نهادهای سنت‌گرایی همچون بزرگ‌ترین سازمان اسلامی جهان، یعنی سازمان نهضت‌العلماء گسترده شده است که فلسفه وجودی آن حفظ اسلام مالایی در برابر نفوذ و اشاعه تفکر وهابی بوده است. این تغییر تفکر به سمت افراط‌گرایی، امروزه موجب ایجاد تغییر در برخی ساختارهای سنتی تفکر اسلامی در منطقه جنوب شرق آسیا شده و صف‌بندی‌های جدیدی را به دنبال داشته است که به تقویت و گسترش پایگاه‌های اجتماعی و نگرش‌های افراطی در میان مسلمانان این منطقه شده است. جریانات سلفی و وهابی با نفوذ در مدارس دینی و سایر نهادهای مذهبی و فرهنگی گام‌های بلندی به‌منظور گسترش افراط‌گرایی در کشورهای جنوب شرق آسیا و خصوصاً اندونزی به‌عنوان پرجمعیت‌ترین کشور جهان اسلام برداشته‌اند. در واقع می‌توان گفت تأثیرپذیری از

عوامل خارجی و نقش مؤثر عنصر عربی به‌ویژه سعودی و مصر در پیدایش و گسترش این جریان‌ها وجه مشترکی است که می‌توان در همه گروه‌های وهابی و سلفی در جنوب شرق آسیا مشاهده کرد. فشارهای اقتصادی و مقابله با مدرنیسم مادی‌گرا و همین‌طور جریان جهانی‌شدن و طبیعت مصرف‌گرایی کاپیتالیسم، دخالت‌های غربی‌ها در کشورهای اسلامی و اعمال فشار و زور بر مسلمانان فلسطین، تجاوز آمریکا به افغانستان و دخالت نابه‌جا در منطقه بالکان، همگی دست‌به‌دست هم داده‌اند و سبب شدند تا بسیاری از مسلمانان این به سمت اسلام رادیکالی و قرائت افراط‌گرایانه از دین روی آورند. بدین جهت تفکر سلفی با حمایت عربستان سعودی از یک‌سو و نگرش‌های روشنفکران ملی‌گرا و لیبرال از یک‌سو، هر دو در کنار هم پیش می‌رفتند و گاه نیز بر سر منافع مشترک میان آن‌ها نزاع و درگیری شکل می‌گرفت. در واقع مجموع شرایط به وجود آمده در جنوب شرق آسیا و گسترش روزافزون افراط‌گرایی در بعضی از مناطق و در میان گروه‌هایی اسلامی این کشورها گشته است که مثابه مانع در مسیر توسعه و اعتلای روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای جنوب شرق آسیا عمل نماید.

پیشنهادهای پژوهش

۱. توسعه همه‌جانبه روابط اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی، تلاش در صدور انقلاب اسلامی؛
۲. ایجاد اولویت‌بندی جدید در سیاست‌گذاری‌ها، حمایت از مسلمانان و شیعیان جنوب شرق آسیا؛
۳. گسترش و تنوع مناسبات فرهنگی، تنوع در روابط با جنوب شرق آسیا در راهبرد دفاعی یا بقا در پرتوی تقویت وحدت و انسجام با جامعه جنوب شرق آسیا «ASEAN»، تقویت اقتصاد و انسجام داخلی و تقویت سیاست اعتمادسازی و وابستگی متقابل؛
۴. تهیه راهبردهای جداگانه برای هر عضو «ASEAN» و راهبرد مشترک برای همکاری با این اتحادیه.

فهرست منابع

- عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۷)، *ژئواستراتژی قرن بیست و یکم*، تهران: سمت.
- اسدی، بیژن (۱۳۸۱)، *خلیج فارس و مسائل آن*، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- خوش‌هیکل (۱۳۸۱)، *تحلیل ابعاد اقتصادی فرهنگی هویت آسیایی در منطقه جنوب شرق آسیا*، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۶۳.
- امیدی، علی (۱۳۸۸)، *عملکرد ۴۲ ساله آ.س.ه. آن و نقشه راه تا سال ۲۰۲۰*، مجله سیاست خارجی، شماره ۸۹.
- پوستین‌چی، زهره (۱۳۸۹)، *قدرت نرم در گفتمان امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه آفاق امنیت، سال سوم، شماره ۷.
- نودری، فضل‌اله (۱۳۹۹)، *تأثیر عوامل ژئوپلیتیک سواحل مکران در حوزه دریای عمان بر تدوین راهبردهای جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه علمی مطالعات دفاعی استراتژیک سال هیجدهم، شماره ۸۱.

References

- Bricketto, Martin. 2010. Anvik Gets Temporary Export Ban over Iran Shipments, retrieved August 15, 2015. [http:// www. law360. com/ articles/211046/anvik-gets-temporary-export-ban-over-iran-shipments](http://www.law360.com/articles/211046/anvik-gets-temporary-export-ban-over-iran-shipments).
- Brown,colin 2003.A short history of Indonesia, the unlikely nation, Singapore: south wind productions
- Carolina Duarte, Lawrence P.E t tkin, Marilyn M. Helms, and Michael s.Anderson. The challenge of Venezuela: A SWOT Analysis. (2006)
- Cordesman, Anthony Coughlin-Schulte, Chloe. Gold, Bryan. 2014. Iran- Sanctions, Energy, Arms Control and Regime Change retrieved July 12, 2015 [http://csis.org/files/ publication/ 140122 Cordesman IranSanctions Web.pdf](http://csis.org/files/publication/140122CordesmanIranSanctionsWeb.pdf)
- Desilva- Ranainghe.s. 2012. as sanctions intensify iran seeks partnerships in Sout-east asia retrievad aug 10, 2015,
- Downs,Erica Maloney,Suzanne.2011.getting china to sanction iran:the chinese-Iranian oli connection, foreign Affairs, 90(2) pp. 15-21
- Dwivedi, R.L; (1990). fundamentals of political geography Chaitanya Publishing hous
- FreshPlaza. 2012. Philippines: US-EU sanctions making Iranian trade difficult, retrieved July 25, 2015, [http:// www. freshplaza. com/article/ 93348/ Philippines-US-EU-sanctions-making-Iranian-trade-difficult](http://www.freshplaza.com/article/93348/Philippines-US-EU-sanctions-making-Iranian-trade-difficult)

